

De Schadt-kiste der filosofhen ende poeten

waer inne te vinden syn veel schoone leerlycke blasoenen, refereynen ende liedekens gebracht ende gesonden op de Peoen-camere binnen Mechelen van d'omliggende steden in Brabant, Vlaenderen, Hollandt ende Zeelandt: geprononciert ende gesonghen op henlieder Feeste den 3. Mey vanden jaere 1620. Achtervolghens den eysch der Caerten te voren by henlieden uut gezonden. Gedruckt tot Mechelen by Hendrick Iaye, Anno 1621.

Het boek draagt een stempel *Tolle lege* van de Cultuurbibliotheek en het exemplaarnummer 2008/2041. In potlood: *Funck p. 393*. Dat verwijst naar Maurice Funck, *Le livre Belge à gravures. Guide de l'amateur de livres illustrés imprimés en Belgique avant le XVIIIe siècle* (CB 20091904). In inkt ook een eigendomsmerk: *Philippe Cosyns* (verder onbekend).

De perkamenten band is versleten. Hij was mooi: versierd met het wapenschild in goud: *In principio erat verbum*.

De Schadt-kiste werd samengesteld door **Jan Thieullier**. Er is niet veel over hem gekend. Hij was in 1617 deken van De Peoene en auteur van *Porphyre en Cyprine*.

De eerste vermelding van de aloude rederijderskamer De Peoene dateert van 1471. Haar zinspreuk is *In principio erat verbum*. Haar patroonheilige de H. Johannes evangelist. Op het titelblad en op de band, prijkt de spreuk onder de adelaar, symbool van de H. Johannes. Het Blasoenfeest van 1620 in Mechelen, was een van de laatste grote evenementen van de rederijders.

Hendrick Jaye (15?? – 1643) de uitgever-drukker van het werk, groeide op in Londen. In 1616 kwam hij naar Antwerpen waar hij leerde drukken. Hij vestigde zich in 1610 te Mechelen. Hij drukte Engelse, Nederlandse, Franse, Latijnse en Spaanse werken. Na zijn dood zetten zijn broers de drukkerij verder, die nog jaren bleef bestaan. Op het drukkersmerk leest men *Nomen Domini, turris fortitudinis*

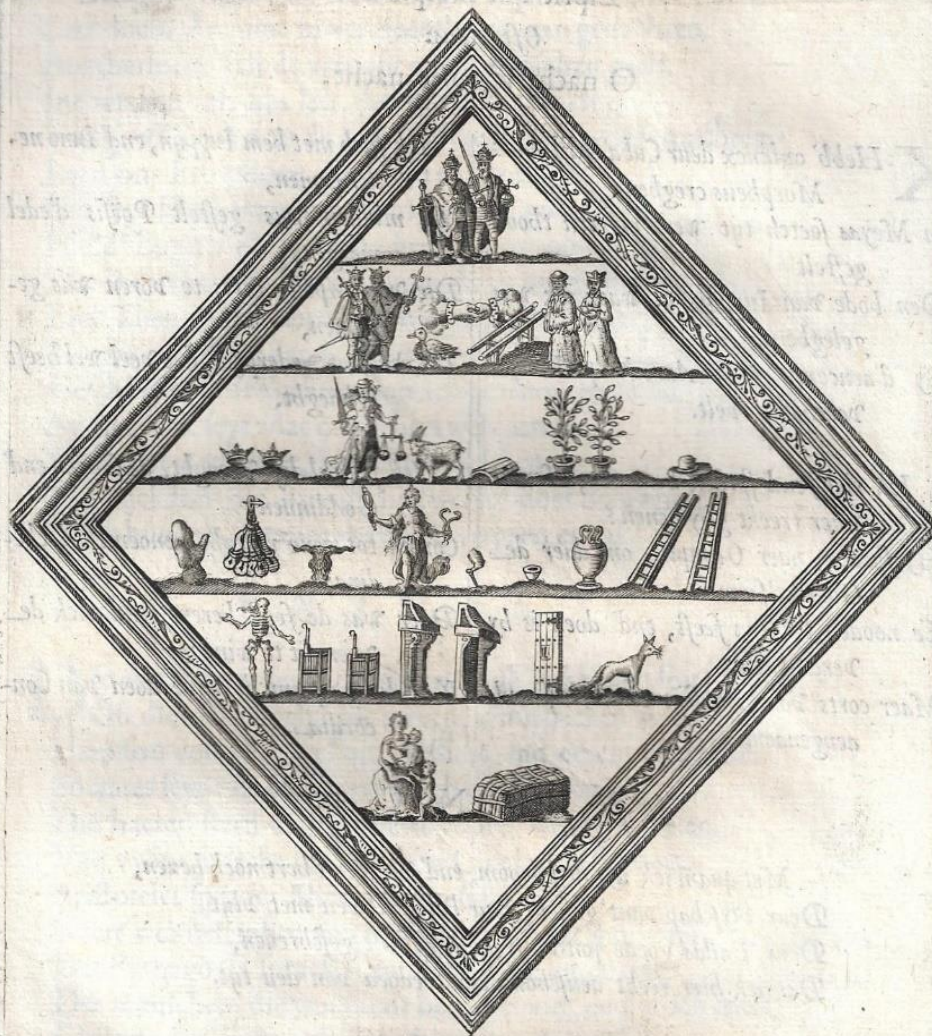

Het is een mooi boek al heeft G.D.J. Schotel in zijn *Geschiedenis der rederijders in Nederland* (2^e deel), J.C. Loman, Amsterdam 1864, weinig achtung voor het niveau van de gedichten: *Het diep verval der poëzy blijkt uit de gedichten, die op het groote Mechelsche feest van de Peoen, den 3den van Bloeimaand 1620 gevierd, werden vervaardigd en uitgesproken* (pp. 42-52).

De Schadt-kiste is samengesteld uit meerdere delen:

De blazoenen, refreinen en liederen die op het Blasoenfeest van 3 mei 1920 in Mechelen gebracht werden, kwamen vanuit heel de Nederlanden. Een blazoen is een ruitvormig bord waarop de kamer zich met verzen en in de vorm van een rebus, bekend maakt. In het boek staan de blazoenen afgedrukt.

B L A S O E N.

Keysers, Coninghen ende troubaer beeren
 Croonen Iusticia met den Lauverieren hoef,
 Want sy haert wysheyt, die ons can leeren
 Dootslaghen schouwen deur reyn liefde soet.

Nil felicius frui voto.

GROYENDE IN DEVCHDEN.

REFE-

Op de diverse bijdragen van de kamers volgt een treurspel door Jan Thieullier.

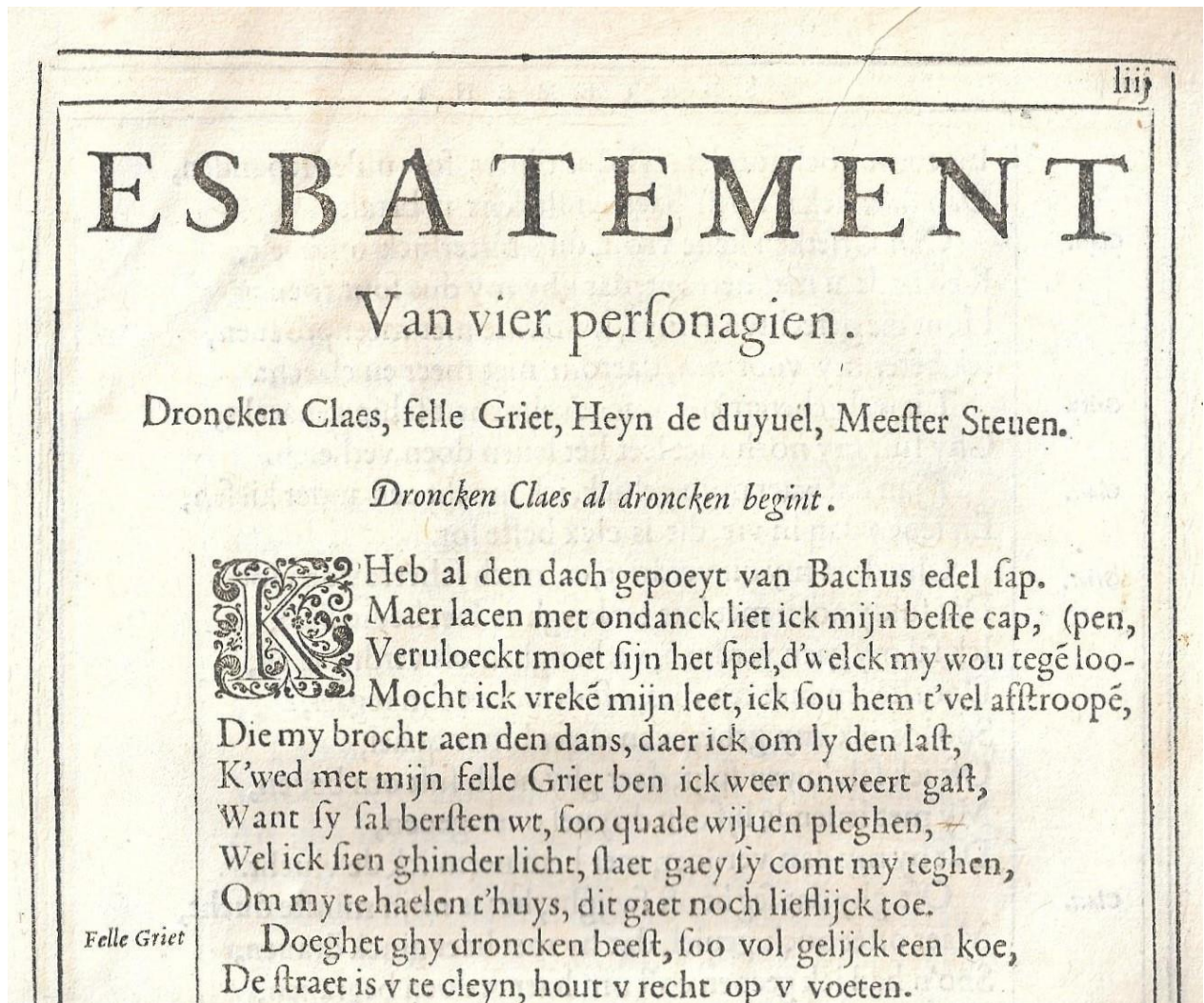
PORPHYRE
EN
CYPRINE
TREVR-SPEL
VERTHOONT
By de Redenrijcke Gulde die PEOEN binnen
Mechelen, op hen-lieder heer-lijke BLASOEN-FEEST:
Gehouden den derden Mey anno 1620.

TER EEREN VAN ALLE
PRINCEN, HOOFTMANNEN, DEKENS, OVDERS,
FACTEVRS, ende COMPONISTEN, van alle onliggende
Steden, die op dese haerlieder Feeſte de PEOEN ſijn comen-
beſoeken ende vereeren.

TOT MECHELEN,
Gedruckt by HENDRICK IAYE,
Anno M. DC. XXI. a

Daarop volgt een 'Esbatement van vier personagien'. Zie in CB 3/3383: Varia: Nederlands 8: Hendrick Fayd'herbe, *Esbatement van vier personagien*. Een esbatement is een recreatief toneelstuk waar grappen schering en inslag zijn.

De uitreiking van de prijzen krijgt natuurlijk de nodige aandacht. Eerst een sonet, dan een *Present Spel Waer mede de Prijzen... sijn weggegeven*. Dit 'spel' wordt door 5 'Personagien' opgevoerd: Peoene, Rhetorica, Mars, Mercury en Nydt. Tenslotte de *Verclaringhe* van de prijzen.

VERCLARINGHE

Van't geheel Iugement, vvaer ende vvie de Prijfen

By de Onpaertijdighe Oordeelders sijn toegewesen.

D En hoogsten prijs vant beste ghedicht *Blafoen heeft verdint de Violier van Antwerpen die schrijft wt Ionsten Versaemt.*

Den tweeden *Olijftack van Antwerpen die schrijft, Ecce gratia.*

Den derden *Particulier van Antwerpen die schrijft, Bemint de Duecht.*

Den hoogsten vande beste *Schilder-const, Violier van Antwerpen.*

Den tweeden *Mari-crans tot Brussel, die schrijft Minnelijck accoert,*

Den derden *Olijftack van Antwerpen.*

Den hoogsten van *Triomphanste Versieren, Goublom van Antwerpen die schrijft,*

Groijende in Deuchden. Den tweeden Mari-crans tot Brussel.

Den derden *Olijftack van Antwerpen.*

Den hoogsten vant *Triomphanste ter Cameren bringhē lancx der straeten Mari-crās tot Brustel. Den tweeden Goublom van Antwerpen.*

Den derden *Goublom van Viluorden, die schrijft Niet sonder Godt.*

Den hoogsten vant beste ghedicht *Refereyn, dint Vwen al, Olyftack vā Antwerpen.*

Den tweeden, *Hout recht duer, Violier van Antwerpen.*

Den derden, *Mijdt en Lijdt, Vruechden Blom Bergben op Soom.*

Den hoogsten prijs vanden cloecksten *regbel, Be waert den Penminck, Vlas-blom tot Hellemont. Den tweeden, Dint Vwen al, Olyftack van Antwerpen.*

Den derden, *Liefde doet Hopen, Olyftack van Antwerpen.*

Den hoogsten van die sijn eyghen werck best hade wt gesproken, *Dint Vwen Al, Olijftack van Antwerpen. Den tweeden, In Liefde Volbert Alias nou noch, Olyftack van Antwerpen.*

Den derden, *In Liefde verbuecht, Goublom van Antwerpen.*

Den hoogsten prijs vant beste *Liedeken, Raept Vruecht wt Duecht Olyftack van Antwerpen. Den 2. Minne baert Solaes, Nardus blom ter Goes in Seelant.*

Den derden *Betrout in Godt, Moyses Bosch tot t'Sertogbenbosch.*

Den hoogsten vant beste *singben, Hopen en duchten, Violier van Antwerpen.*

Den tweeden, *In Liefde groyende, Particulier van Antwerpen.*

Den derden, *Ontsluyt den Gheest, Corenblom, Brussel.*

Den hoogsten voor de meeste *VVercken van een camer, longhe Laurierē t'Shertoghē Bosch. Den tweeden, Olyftack van Antwerpen.*

Den derden, *Goublom, ter Gouwen, die schrijft wt Ionsten Begrepren.*

Den hoogsten voor t'voorste *comen oft seuden, Harlem.*

Den tweeden, *Leyden. Den derden, Ter-gouwen.*

Het boek vervolgt met de 'Approbatie' en een 'Waerschouwinghe waarin de uitgever zich verontschuldigt dat de censor sommige details heeft verboden omdat men de 'filosofen niet boven de christelijke leraars mag verheffen'. Op de uitnodiging, de *caerte*, stond nochtans:

*Roert gheen Heylighe Schrift, maer laet ons daer in sien:
Der Philosophen leer hun schriften en belijden,
Diemen waerachtichst hout van d'alder-oudste tijden.*

Het werk eindigt met de opgave van de drukfouten, waarbij een onderscheid gemaakt wordt tussen 'Feylen by den Schryver in 't Schryven beghaen, ende by den Drucker verandert' en 'Feylen by den drucker in 't drucken begaen'. Het eindigt met een leuk versje:

*Broeders soo ghy deur 't ondersoeck
Meer fouten vint in desen boeck
Dan ons oogh heeft comen bespieden
Wilt sullex doch int goed verstaen,
Want wy hebben ons best gedaen,
Om elckx werken wel te deur wieden:
Denckt, 't sou een ander oock geschieden.*

Op het Blasoenfeest traden rederijkerskamers op uit Noord en Zuid: (In de volgorde waarin ze in het boek voorkomen) **Mechelen** (De Peoene), **Brussel** (Mari-crans, Den Boeck, Corenblom), **Antwerpen** (Violier, Olijftack, Goudt-blom), **'s-Hertogenbosch** (Moyses Bosch, Catharynisten, Jonghe Laurieren), **Lier** (Ienette), **Vilvoorde** (Goutblomme), **Diest** (Christus Ooghen), **Aarschot** (Het Terwen Bloetsel), **Halle** (De Lelie), **Helmond** (Uyt die Vlasbloem), **Bergen op Zoom** (Jonghe Vreughden-Blomme), **Turnhout** (Heyeblom), **Mol** (De Lindebloem), **Geel** (Die Bremblomme), **Arendonk** (t'Heylich Groyt-selle), **Brugge** (Heylighen Gheest), **Asse** (Barbaristen), **Gouda** (Goutblomme), **Haestrecht**

(Balsemblom), **Haarlem** (Wyngaert Rancken, Witte Angiren), **Leiden** (Oraengi Lelie), **Goes** (Nardus-bloem). Er zijn ook een paar bijdragen 'Particilier Onbekent'.

De eerste bijdragen zijn sonnetten, gekenmerkt door het vast schema van verzen, strofen en rijmen. Het woord wordt meestal gespeld als **sonet**.

Andere gedichten worden , **lofdichten, ode, clinck-dichten, refereynen**, of **liedekens** (op de wyse van ...) genoemd.

Refreinen worden gekeurd op het aantal (10 tot 13) lettergrepen, het aantal strofen (4) en de rijmen. Bij het toekennen van de prijzen wordt daarmee rekening gehouden.

De illustraties

Het boek is op diverse manieren geïllustreerd: 2 titelpagina's, vignetten bij begin en einde van een tekst, een acrostichon in decoratieve krans, de blazoenen, twee afbeeldingen van de stoet 'haer blaoen ter cameran brenghende' (Maria Crans en Gout Blom) en de uitnodiging tot het feest: een '*Caerte uut Mechelen*'.

Alle pagina's werden in een dubbel kader afgedrukt.

Mercuri Godt v spoeit, treckt aen v wiecken snel,
 Vlieght totten twee-tack bergh, en haelt daer een beuel,
 Aen *Phæbus* uwen broer, en *Pallas* wijs van sinnen,
 Oock der ghedencken zaet, de neghen Sangh-godinnen,
 Dat sy v seynden tot de gheesten altemael,
 Die roeren Rederijck in Neder-duytsche tael:
 Om sonder Letters dicht, vier reghels net te stellen,
 Eick sijnen sin te wil, sonder schandael te mellen,
 Van Oli-verw ghemaelt, omringelt met chieract:
 Want t'fal hanghen ten thoon, soo langh ons Camer staet.

Stukken worden ondertekend met een naam (bv P.L. Van Hoochstraten p. 33 *Samen-sprekinge*), of een spreuk (bv p. 32 *Houdt Recht Deur*).

Over de rederijkers is veel literatuur te vinden. Ter illustratie: het maandblad *De Hoogstraatse Maand* nr. 200 (17^e Jg. dec. 2001) publiceerde een bijdrage over Peeter Lenaerts van Hoochstraten, met heel wat informatie.

Peeter Lenaerts van Hoochstraten

Van de vijftiende tot de zeventiende eeuw speelden de rederijkerskamers een prominente rol in het literaire leven van de Lage Landen. Peeter Lenaerts was een Hoogstratenaar die zijn streek verliet toen de regio geteisterd werd door de Tachtigjarige Oorlog tussen Spanje en Holland, naar Antwerpen trok en het daar tot 'facteur' van rederijkerskamer 'De Goudbloem' schopte.

De overgang van de zestiende naar de zeventiende eeuw was niet bepaald een vrolijke tijd voor Hoogstraten en omgeving. De oorlog tussen de Nederlanden en Spanje zorgde ervoor, in combinatie met de pest en andere besmettelijke ziekten, dat Hoogstraten zo goed als leeg liep. De Noorderkempen was frontlinie geworden, van een normaal stads- of dorpsleven was veertig jaar lang geen sprake, tot aan het Twaalfjarig Bestand van 1609.

Een groot deel van de inwoners van Hoogstraten trok naar Antwerpen. Zo ook Peeter Lenaerts, die zich op 14 september 1591 liet inschrijven in het poortersregister van Antwerpen. Op dat moment gaf hij als beroep op: turfdrager. Hij zou het tot *facteur* van de rederijkerskamer 'De Goudbloem' schoppen. De *facteur* was de aangestelde, erkende én betaalde dichter van een gilde die bij speciale gelegenheden teksten moest maken in naam van de rederijkersgilde.

Literaire leven

Rederijkersgilden bestaan ook vandaag nog, vaak in verband met carnaval of soortgelijke feesten. Indertijd vervulden ze een heel andere maatschappelijke functie. Van de vijftiende tot de zeventiende eeuw speelden ze zelfs een centrale rol in het literaire leven in de Nederlanden.

Rederijkersgilden waren toen amateur-gezelschappen die in een stad of dorp toneelstukken opvoerden, optochten en feesten organiseerden en gelegenhedsgedichten schreven. In de schoot van die gilden kon literair talent zich ontwikkelen, hoewel de kamer altijd naar buiten trad als een collectief. Zelden of nooit werden de teksten ondertekend. Als ze al uitgegeven werden, want in de meeste gevallen ging het om gebruikersliteratuur. Af en toe hadden de schrijvers van rederijkersteksten wel een eigen leuze waarmee ze hun teksten ondertekenden. Bij Peeter Lenaerts was dat '*In Liefde verheugt*', zodat een deel van de bewaarde teksten van *De Goudbloem* aan hem kunnen toegeschreven worden.

De Simme

De Goudbloem had tijdens de woelige oorlogsjaren een vrij sluimerend bestaan geleden, maar omstreeks 1615 kwam er een flinke heropleving. Die was zo hevig dat vijf leden waaronder Lenaerts in april 1616 een speciale kamer huurden in huis *de Simme* op de Antwerpse Grote Markt. Omdat de kamer hen niet helemaal aanstond, lieten ze er flink wat veranderingen in gebeuren. Ze gingen ervan uit dat de eigenaar van het pand de kosten daarvoor wel voor zijn rekening zou nemen, maar dat bleek niet het geval. Meer nog: omdat de gilde huur noch verteer voor het vijftal wilde betalen, spande de eigenaar een rechtszaak in. In 1618 werd zelfs beslag gelegd op de bezittingen van de gilde, die voornemens was te verhuizen naar een ander pand. Daarmee kwam een einde aan het geschil, waarbij de gilde in het zand beet en de verantwoordelijkheid doorschoof naar de vijf huurders.

Bacchus

Uit bewaarde documenten blijkt dat Peeter Lenaerts van Hoochstraten, zoals hij zich voluit liet omschrijven, in ieder geval tussen 1611 en 1621 in *De Goudbloem* actief was. Uit de schaarse gedichten en liedteksten blijkt dat de man geen onverdienstelijk dichter was, maar zich op geen enkel moment kon meten met de grote poëten van zijn tijd. Tijdens zijn beste momenten zette Lenaerts de stringente regeltjes van de dichtkunst van de rederijkers zodanig naar zijn hand, dat er zeker talent uit spreekt. Maar nergens vinden we een reden waarom de literatuurgeschiedenis van die tijd dringend herschreven zou moeten worden om Peeter Lenaerts een prominenter plaatsje te geven.

Onderstaand blazoendicht, waarin Lenaerts zijn gildegenoten waarschuwt voor de gevaren van de drank voor de dichtkunst, willen we u toch niet onthouden. Rhetorica staat voor de dichtkunst. Bacchus is de god van het bier.

*Poëten zullen Rhetorica trou-lyck minnen/
Maer Bacchus schouwen met prudencia goet/
Want hy stelt ter sijen veel leer-baer sinnen/
Die deur hem ver-liesen den lauwerieren hoet.*

WdS

juli 2019